

УДК 070:342.727:[316.485.26:004(477+470)]

Свобода слова і стандарти журналістської творчості у зв'язку з гібридною війною Росії проти України

Оксана Білоус

канд. н. із соц. комунік., доц.

Львівський національний
університет імені Івана Франка
вул. Университетська, 1,
79000, Львів, Україна

e-mail:

bilousoksana1977@gmail.com

ORCID ID 0000-0003-2008-8196

© Білоус О., 2019

У статті розглянуто свободу слова як духовний вимір буття: моральне переживання, совість; окреслено нерозривність свободи і необхідності, свободи і відповідальності за писемне, усне слово, телевізійне зображення. Наголошено, що свобода слова — категорія не стільки філософська, скільки політична. В усьому демократичному світі вона є невід'ємним природним чинником розвитку суспільства на засадах конституційного ладу.

На основі аналізу функціонування ЗМІ підкреслено, що свобода є своєрідним політично-громадянським киснем засобів масової інформації, адже їхньою головною метою є створення передумов для формування морально-духовного, освіченого, інтелектуально багатого суспільства. Показано, що свобода є найбільшим морально-духовним станом людини. Під прапором свободи українські вояки захищають незалежність Держави від російських загарбників.

У зв'язку з гібридною війною Російської Федерації проти України по-новому осмислено принципи, функції діяльності ЗМІ, окреслено особливості свободи і стандартів журналістської творчості в історичному і сучасному суспільно-політичному контексті. Привернуто увагу до праць професора М. С. Тимошика — дослідника творчості публіциста, політика, дипломата Євгена Онацького, який ставив на перше місце у боротьбі з українськими ворогами інтереси нації, а не одного її прошарку чи класу, інтереси держави, а не якоїсь партії. Ці професійні стандарти журналістської творчості надто важливі у нинішній період глобалізаційних процесів та гібридної війни. Тому до стандартів журналістської професії треба ставитися не традиційно, не трафаретно, а неординарно, творчо, щоб сприяти перемозі над кремлівським ворогом, утвердженню духовно соборної української України.

Обґрунтовано, що свобода слова, стандарти журналістської професії не можуть бути інструментом маніпуляції суспільною свідомістю в інтересах агресора. Вони мають ґрунтуватися на засадах філософії україноцентризму. Адже журналіст не повинен бути нейтральним, індиферентним ретранслятором інформації, коли йдеться про захист українських національних інтересів, свободу і незалежність Держави.

Ключові слова: свобода слова, свобода функціонування ЗМІ, інформаційно-психологічна агресія, гібридна війна, правда, патріотизм, громадянська позиція, стандарти журналістської творчості.

FREEDOM OF SPEECH AND JOURNALISTIC STANDARDS IN CONNECTION WITH THE WARFARE OF RUSSIA AGAINST UKRAINE

Oksana Bilous

PhD in social communication, Associate Professor
Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska str., 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: bilousoksana1977@gmail.com

The article deals with freedom of speech as a spiritual dimension of being: moral emotions, conscience. The author outlined the indissolubility of freedom and necessity, freedom and responsibility for the written, oral and television image. It is emphasized that freedom of speech is a category not so much philosophical but political. Throughout the democratic world, it is an essential factor in the natural development of society on the basis of the constitutional order.

Based on the analysis of media functioning it was emphasized, that freedom is a kind of political and civic oxygen of the media, because their main purpose is to create the preconditions for formation of moral and spiritual, educated, intellectually rich society. It is shown that freedom is the greatest moral and spiritual state of man. Under the banner of freedom, Ukrainian soldiers defend the independence of the State from Russian invaders.

In connection with the Russian Federation aggression against Ukraine the principles and the functions of the media were re-understood, features of freedom and standards of journalistic creativity in historical and contemporary socio-political context were outlined. The author drew attention to the works of Professor M. Tymoshyk who was the researcher of creativity of the publicist, politician and diplomat Yevhen Onatskyi, who put the interests of the nation first in the fight against Ukrainian enemies, not one of its classes, the interests of the state, not of any party. These professional standards of journalism are all too important in the current era of globalization and hybrid warfare. Therefore, the standards of journalistic profession should be treated not traditionally, not stereotyped but unusual, creative, to promote victory over the enemy and approve of the spiritually united Ukrainian Ukraine.

Freedom of speech, standards of the journalistic profession cannot be a tool for manipulating public consciousness in the interests of the aggressor. It should be based on the philosophy of Ukrainian-centrism. After all, a journalist should not be neutral, an indifferent retransmitter of information when it comes to protection of Ukrainian national interests, freedom and independence of the State.

Keywords: *freedom of speech, freedom of the media, information-psychological aggression, warfare, truth, patriotism, civic position, standards of journalism.*

Актуальність теми

Гібридна війна Росії проти України спричинила в українському суспільстві гострі дискусії щодо «свободи слова», «свободи функціонування засобів масової інформації», «стандартів журналістської творчості». Однак не часто мовиться про відповідальність журналіста за змістове наповнення, ідеологічну спрямованість писемного і усного слова, телевізійного зображення, особливості дотримання стандартів журналістської творчості в умовах інформаційно-психологічної і військової агресії.

Академік НАН України В. Горбулін у своїх працях «Гібридна війна: все тільки починається» (Горбулін, 2016), «Тези до другої річниці російської агресії проти України» (Горбулін, 2016), «Хитромудра невизначеність нового світопорядку» (Горбулін, 2016) наголосив, що гібридна деструктивна активність Росії розмиває кордони «миру» і «війни», а примара «холодної війни» в нових її формах уже не просто наблизилася до кордонів ЄС — вона активно там діє, тоді як європейці не бажають цього помічати. У гібридній війні проти України домінують три ключових імперативи: 1) протидія інтеграційній політиці України в західному напрямку, оскільки її членство в НАТО та ЄС роблять саму ідею відродження російської (під машкарою євразійської) неоімперії нездійсненною; 2) викорінення всього українського в межах і поза межами Росії, оскільки лише знищення української ментальної ідентичності, знецінення контенту Української Національної Ідеї може стати передумовою створення та запорукою існування такої імперії; 3) створення і постійне підтримання в Україні стану керованого хаосу та провокування сепаратистських рухів, спрямованих на послаблення державних інституцій, розчленування країни та руйнацію її державності.

Однією з визначальних складових гібридної війни є інформаційно-психологічна війна за серця і розум українських громадян. Антиукраїнська інформаційна агресія є зовнішньою і внутрішньою. «Супроти України як у минулому, так і тепер зовнішні і внутрішні вороги використовують різні технології, методи і форми негативно-го впливу на духовно-ідеологічну сферу життєдіяльності суспільства з метою — не допустити всебічного формування й утвердження української національно-громадянської ідентичності, патріотизму і культурного націоналізму, високої моралі і духовності, які є найпотужнішим психолого-ідеологічним і політичним підґрунтям розвитку духовно соборної української держави» (Лизанчук, 2017, с. 40)

Російська і промосковська в Україні маніпулятивна пропаганда спрямована на те, щоб викликати у суспільстві сугестію, страх, невпевненість, що українці здатні побудувати свою незалежну, правову, демократичну, багату державу. Мовляв, тільки з Росією Україна може незалежно розвиватися.

Найпотужнішим захистом від ворожої інформаційно-психологічної агресії є вміння думати й аналізувати. Згадаймо імператив: «Думаю, отже, живу» (Декарт). Але цього замало. Невідкладно треба вчитися правильно думати, адже «правильно думати — це морально-етична норма» (Паскаль). Маємо усвідомлювати, що права і свободи людини не повинні нівелювати, зневажати права і свободи нації на її історичній землі. Адже «кожна нація живе не лише в собі і для своєї самобутності, а силою збереження самобутності творить множинність і багатства світу як фундаментальні основи подальшого суспільного поступу» (Вовканич, 2001, с. 50). Із цими принциповими засадами суспільного розвитку мають бути органічно пов'язані свобода слова і відповідальність журналістів та стандарти їхньої творчої діяльності.

Стан розробки проблеми

Питання свободи слова і стандартів журналістської творчості у полі зору багатьох науковців, журналістів-практиків. Про різні аспекти свободи слова і відповідальності журналіста, функціонування засобів масової інформації, стандарти журналістської творчості написано у підручниках, посібниках, наукових статтях С. Й. Вовканича, М. Г. Житарюка, В. Й. Здоровеги, З. Є. Дмитровського, А. О. Капелюшного, В. О. Карпенка, С. Д. Костя, В. В. Лизанчука, І. Л. Михайлина, А. З. Москаленка, О. К. Романчука, І. І. Паславського, М. С. Тимошика, В. І. Шкляра, М. Г. Яцимирської та інших авторів.

Професор І. Л. Михайлин зазначав, що «журналістика народжується на певному етапі історичного розвитку людства із загального потягу людства до свободи, з пошуку особою свободи, з потреби робити інформацію (тобто знання про факти та їх витлумачення) здобутком якнайширших мас. Із розвитком суспільства, ускладненням його політичної структури, усвідомленням демократичних цінностей проблема свободи слова стала однією з першорядних цінностей» (Журналістика: словник-довідник..., 2013, с. 248).

Свобода є чи не найбільшим здобутком з людських цінностей і надбань. «Свобода слова — категорія не стільки філософська, скільки політична. В усьому демократичному світі вона є невід'ємним природним чинником суспільного буття і одночасно — однією з найістотніших засад конституційного ладу і невід'ємною частиною міжнародного права» (Карпенко, 2006, с. 193–194).

Досліджуючи свободу слова, як усвідомлену необхідність, професор В. В. Лизанчук наголошує, що «свобода служить своєрідним політичним киснем засобів масової інформації, без яких вони не можуть продуктивно функціонувати й належно виконувати свої суспільні функції. Головна мета свободи засобів масової інформації полягає в тому, щоб створювати передумови для формування освіченого, морально-духовного, громадянського суспільства, здат-

ного самостійно оцінювати стан справ громади» (Лизанчук, 2015, с. 100–101).

Актуальні аспекти свободи і стандартів журналістської праці досліджує професор М. С. Тимошик. Ґрунтовно проаналізувавши творчу спадщину публіциста, політика, дипломата Євгена Онацького, М. С. Тимошик слушно зазначив, що цей видатний діяч у результаті серйозного вивчення уроків національно-визвольної боротьби українців та практики західної журналістики виробив власні професійні стандарти українського журналіста і рецепти журналістської майстерності, які надто важливі у нинішній період глобалізаційних процесів та гібридної війни. Микола Тимошик наголосив, що Євген Онацький ставив на перше місце у багатолітній боротьбі із українськими ворогами інтереси нації, а не одного її прошарку чи класу, інтереси держави, а не якоїсь партії. Ці найголовніші аргументи постійно відстоював Євген Онацький і у своїх публікаціях, і під час численних зустрічей та листування з керівниками ОУН. Він часто повторював улюблений клич Дмитра Донцова та Сергія Єфремова «Держава — понад партію, нація — понад клас» (Тимошик, 2014).

Мета статті

На основі результатів дослідження проблеми — сформулювати основні засади дотримання свободи слова і стандартів журналістської творчості під час антиукраїнської інформаційної зовнішньої і внутрішньої агресії. Адже в умовах російсько-української війни, реалізації національної ідеї державотворення особлива роль належить засобам масової інформації, які покликані всупереч хижому «руському міру» сприяти формуванню у свідомості українців державницького мислення, національної гідності і патріотизму, морально-духовних цінностей.

Завдання дослідження

З'ясувати сутність свободи слова і відповідальності журналістів за писемне, усне слово і зображення на телеекрані в українських реаліях, осмислити особливості дотримання стандартів журналістської творчості в умовах гібридної війни Росії проти України. Адже в демократичних країнах світу засоби масової інформації пройняті духом суспільства, тобто вони державотворчі, патріотичні, об'єднують суспільство на духовно-національних, мовно-культурних засадах. Лише в цих рамках преса, телебачення, радіомовлення плюралістичні, вільнодумні й незалежні. Щоб ЗМІ в Україні виконували духовно-прикладну місію, гуманістичну місію, то вони повинні допомагати українцям пізнавати власну правдиву історію, усвідомлювати, що утвердження правдивих історичних і сучасних смислів — це теж війна за незалежність, за існування України як держави, моральний добробут, українську мову, національну культуру, рідну церкву.

Виклад основного матеріалу

Свобода є найбільшим морально-духовним станом людини. Під прапором свободи українські вояки сьогодні захищають незалежність Держави від російських загарбників. Найпростіше розуміння свободи — це право на будь-яку діяльність, наслідки якої не завдають шкоди природному та соціальному довікілью.

У Конституції України записано, що «суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності, цензура заборонена. Держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України» (Конституція України, 1997, с. 7). У статті 23 наголошено, що «кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, на якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості» (Конституція України, 1997, с. 10).

Привертаємо увагу до 34 і 35 статей Конституції України. У них підкреслено, що кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право охоплює свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культури і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Це право може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я, моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.

Кожному гарантується право на свободу думки, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір. Ці права можуть бути обмежені законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя (Конституція України, 1997, с. 14).

У журналістиці свободу слова розглядають принаймні у двох аспектах: як свободу засобів масової інформації і як свободу творчості. Заслужений журналіст України, професор В. О. Карпенко схарактеризував свободу творчості так: «це визнання права вільно відтворювати життя відповідно до власного ідеалу. Наявність певної внутрішньої свободи людини в боротьбі з природою була однією з передумов виникнення мистецтва. Поняття свободи творчості має гносеологічно-естетичний і соціологічний аспект» (Карпенко, 2006, с. 191).

Отже, журналіст, розуміючи своє природне і соціальне становище, проникаючи в суть об'єктивних законів, дотримуючись стан-

дартів творчості, не лише інформує про них, а й впливає на їх реалізацію, сприяє перетворенню дійсності відповідно до об'єктивних закономірностей і прогресивних ідеалів. «Свобода означає відповідальність, — вважав Бернард Шоу і з власною йому іронією додавав. — Ось чому більшість людей боїться свободи» (Капелюшний, 2004, с. 254). Вільний журналіст повинен бути самим собою, він над усе ставить свободу морально-духовних шукань як передумову становлення істини. Але істина стає надбанням суспільства, коли доступна суспільству, себто коли вона реалізується у правдивому слові.

Професор І. Л. Михайлин слушно зауважував, що мало хто в Україні на повен голос говорить про морально-соціальну відповідальність журналіста за використання свободи слова. У розвинутих, демократичних країнах відмовилися від психологічної моделі журналістики свободи волі (за книгою «Чотири теорії преси» Ф. Зібберта, Т. Петерсона і У. Шрамма (Зібберт, 1963) і перейшли до моделі соціально відповідальної журналістики. Відповідальність — загально соціологічна категорія, яка виражає свідоме ставлення особи до вимог суспільної необхідності, обов'язків, соціальних норм і духовних цінностей. Соціально відповідальна журналістика, яка «сперта на усвідомлення своєї інформаційної місії та місії формування громадської думки, розуміє свою відповідальність за майбутню долю людства і свою включеність в управлінські процеси ним. Вона розуміє, що без її участі політичні, суспільні, екологічні та інші проблеми не можуть бути розв'язані» (Михайлин, 2008, с. 23–24).

Безпрецедентна гібридна війна Росії проти України спонукає по-новому осмислювати принципи, функції діяльності засобів масової інформації, ґрунтовно окреслювати особливості свободи слова і стандартів журналістської творчості. Адже «українська журналістика...існує в межах викривлених уявлень про свободу слова та стандарти професії, — різко, але слушно наголосила експерт, публіцист Лариса Волошина. — Більшість журналістів чомусь впевнена, що в них не має бути власної позиції. Якщо виходити з такої логіки, то журналіст — це той, хто не цікавиться світом, не має ідеалів та переконань. У такій редакції ідеальний журналіст — це безмозкий найманець на кшталт «що новий господар бажає?». У нього немає ніякої можливості відрізнити факти від фейків» (Волошина, 2019).

У зв'язку з тим, що в Україні триває війна на двох фронтах: проти ворожого наступу і впливу Росії та її сателітів, і проти совкових, олігархічних, корумпованих сил та промосковської п'ятої колони, рупорами якої є телеканали «NewsOne», «112», «ZIK», «Наш», «Інтер», «Україна», «журналісти не можуть бути поза політикою під час війни. Кожен повинен розуміти, що інформація — це зброя. Журналіст

персонально відповідає, який контент він дає, що створює, до чого закликає. Від того, що пише кожен із нас, залежить міць наших українських інформаційних бастионів» (Лубчак, 2016). Цю надто важливу думку журналістки, громадської діячки Еміле Джеппар журналісти покликані брати на інтелектуально-професійне озброєння, адже дискурс потужних російських медіагруп спрямований на отруєння моралі й духовності українців, нівеляцію їхніх національно-громадянських, мовно-культурних цінностей.

«Значна електоральна підтримка «Опозиційної платформи «За життя» в окремих південних і східних областях багато в чому викликана постійним масовим й інформаційним тиском з боку Росії, орієнтацією місцевих так званих еліт на модифіковану під гуманітарний проєкт ідею «русского мира», а головне, поширеним серед російськомовного населення переконання, що цей блок є «своїм», тобто незалежним від київської влади і опозиційним. Багато важливо у виборі саме цього блоку те, що російська мова і виступала своєрідним ідентифікаційним орієнтиром у процесі для консолідації переважної частини населення в цьому регіоні, — аналізує результати президентських і парламентських виборів академік Микола Жулинський. — Мовний фактор зіграв, завдяки підживленню російською мовою сепаратистських настроїв, активну, доволі успішну роль у тому, що російська інтервенція здійснилася і продовжується засобами гібридної війни. Це вдалося тому, що Росія здійснювала протягом останніх кількох десятиліть мовно-інформаційний тиск та гуманітарний вплив на українське суспільство. Північному сусідові вдалося здійснити політичну мобілізацію російськомовного населення України, більше того — сформувати в Криму та східних областях України регіональну колективну ідентичність, здійснити утворення маргінальних «народних республік». Ці терористичні організації ґрунтуються на сепаратизмі. Оскільки експлуатують колективну ідентичність тієї частини населення, яке ще перебуває в полоні радянських світоглядних орієнтирів і яка потрапила під вплив міфологем «русского мира», зокрема, таких, як «захист російськомовних громадян», «збереження спільної історичної пам'яті та слов'янської єдності» (Жулинський, 2019).

Потужним інструментом російської мовної експансії є ЗМІ, які цілеспрямовано сприяють реалізації великого імперського проєкту «русский мир». Російські медіаманіпулятори застосовують методи геббельсівської пропаганди не лише проти України, а й проти всього західного світу. Експерти центру дослідження Росії вважають, що метою російської пропагандистської війни є: щодо України: дестабілізувати політичну систему, послабити проєвропейські настрої українців і розколоти їх; щодо Заходу: подати вигідну собі інформа-

цію, а, по суті, дезінформацію, про Крим та агресію на сході України, розколоти єдність ЄС та НАТО; щодо самої Росії: ізолювати суспільство від правдивої інформації, забезпечити максимальну підтримку путінського режиму (Огризко, 2015).

Лауреат премії імені Джеймса Мейса, публіцист, луганчанин, В. Торба наголошує, що одвічний український ворог плекав потужну систему пропаганди віками, і сила пропаганди ворога не лише в тому, хто і як її створює, а й в споживачеві. Споживач російської пропаганди — багатовіковий «москаль», якому байдужа істина. У нього є лише комплекс меншовартості, який російські ЗМІ компенсують відповідними навіюваннями про «третій Рим», «великість» і «неделімость!» (Торба, 2016). Україна як демократична, національно-гуманістична, самодостатня держава — це виклик для Росії, очільники якої хочуть будь-якими найпідлішими, найжорстокішими, найбрехливішими способами і методами відродити рашистську імперію. Але без підпорядкування собі України не можна відродити, розвинути, осучаснити московську імперію зла. Тому російська ідеологія, політика, пропаганда всілякими способами, формами і методами нав'язує думку, що Росія не воює з Україною, мовляв, росіяни й українці — один народ, а допомагає, підтримує тих, хто захищає українських громадян від нацистів, фашистів. Навіть на титульній сторінці журналу «Русское слово» (2010, № 11 (92), листопад), що виходить в Красном Луче Луганської області (зареєстрований Державним комітетом України у 2004 р.) написано, що «русские, украинцы, белорусы — единый народ русский».

Наголошуємо, що медіасфера — це засіб народження і тиражування певних меседжів у суспільній свідомості. Якщо ЗМІ пропагують певні ідеї, то вони починають жити у свідомості людей. У своїх науково-публіцистичних статтях «Україноцентризм і стандарти журналістської професії» (Лизанчук, 2016), «Якою має бути головна світоглядна платформа української журналістики?!» (Лизанчук, 2017), «Головна гуманітарна зброя» (Лизанчук, 2017), «Диявол входить голкою, а роздувається горою» (Лизанчук, 2018) професор В. В. Лизанчук наголошує, що в нинішніх умовах інформаційно-психологічної і військової агресії Російської Федерації проти України до стандартів журналістської професії треба ставитися не традиційно, не трафаретно, а неординарно, творчо, щоб сприяти перемозі над ворогом, утвердженню духовно соборної української України.

Журналістські стандарти — це набір правил поведінки журналіста, описані у вигляді етичних кодексів або канонів журналістики, певна схема дій журналіста в різних життєвих ситуаціях та є інструментом професійної саморегуляції під час пошуку істини, подання правдивої, вичерпної інформації про факти, події, явища та їхні на-

слідки для читачів, глядачів, слухачів. До журналістських стандартів належать: «оперативність, правдивість, точність, достовірність, баланс думок і поглядів, об'єктивність, повнота у викладі інформації, відокремлення фактів від коментарів та оцінок, неупередженість, чесність, справедливість, яскравість мовностилістичних засобів тощо» (Лизанчук, 2017, с. 648).

Природне покликання журналістів — бути максимально точними, вичерпними, подавати правдиву інформацію. Однак журналіст не повинен бути нейтральним, індиферентним ретранслятором, коли йдеться про захист українських національних інтересів. «Модна нині формула західної журналістики про «баланс думок і поглядів» у висвітленні тих чи інших подій — це справжня світоглядна порнографія, яку французький філософ Філіп Де Лара афористично сформулював так: «п'ять хвилин для Гітлера, п'ять хвилин для єврея». Ось вам, мовляв, дві правди, обидві рівноцінні, а все інше нас не стосується...» (Грабовський, 2015). Зазначимо, що такий підхід не має нічого спільного зі справді найкращими журналістськими традиціями, які мають на меті не баланс між білим і чорним, бо це шкідлива сірість, а — правдивість, компетентність, справедливість та чесність.

Проте в умовах нинішньої військової агресії неототалітарної, рашистської Росії проти України нав'язується постмодерна парадигма, де сама спроба розрізнення добра і зла трактується як щось примітивне. Ідеологи «руського мира» заповзято нав'язують постмодерні постулати в Росії, Україні та Європі: сприймайте нашу, московську, правду, адже всі правди рівнозначні, рівноправні, прийнятні. Мовляв, українська держава — це штучне утворення, це — помилка історії, тому її треба виправляти: повернути в лоно російської імперії. Отже, філософія постмодернізму призводить до пропаганди найпаскудніших ідей та вчинків, до апології державної зради і замилування насильством, до заперечення національних прав українців і сприяння ідеології «руського мира» як рідної.

Богослов, доктор Мирослав Татарин із університету святого Єроніма (Ватерлоо, Канада) наголосив, що постмодернізм, посттоталітаризм, постколоніалізм, постгуманізм породили постправду і постетику. Світ постправди відкрив поле, на якому маніпулюють міфами. На такому інформаційному полі населення вірить у неправду, представлену таким авторитетом, як правда (Татарин, 2017, с. 6). Сила постправди, маніпулятивної пропаганди, дезінформації, популізму, яка дуже розквітла в Україні під час президентських та парламентських виборів (2019), надто підступна і впливова, що її важко виправляти.

Постправду, тобто майстерно сконструйовану брехню потужно використовує Путін, сателіти Росії, промосковські політики в Укра-

їні та антиукраїнські за духом ЗМІ, що дуже заплутує, і люди не те, що не знаходять правду, а навпаки — різко відхиляються від правди, оскільки беруть до уваги цілковиту російську брехню (Мариневич, 2017, с. 11), яка, на жаль, пронизує українське суспільство, а також Європу, Азію та Америку. На медіафорумі «Донбас у медіа: від популізму до фактів» деякі іноземці повчали українських журналістів толерантності, жодним словом не згадуючи не лише про російсько-українську війну, а навіть слів «Росія», «війна» не вимовляли. Анастасія Станко, Олексій Мацука, Тетяна Попова та інші знову закликали зменшити мову ворожнечі в українських медіа.

Щоб сповідувати принцип свободи слова, служити суспільству правдою, у журналістів має бути сформоване почуття моральної і соціальної відповідальності, вони повинні володіти глибокими знаннями про українське минуле і сучасне, щоб забезпечити правдиве прогнозування майбутнього розвитку. «Не піддаватися маніпулятивним технологіям і щодо вислову «мова ворожнечі». Адже промосковські бойовики, сепаратисти, кремлівські найманці — це не повстанці, не ополченці проти загарбників України, а люті вороги незалежності, української духовної соборності. Українські ЗМІ покликані називати українських героїв — героями, подвиг захисників України — подвигом, сепаратистську зраду — зрадою, російську брехню — брехнею, московський злочин — злочином, російську агресію — агресією» (Лизанчук, 2016). Саме у такому підході до висвітлення гібридної війни Росії проти України по-справжньому реалізується глибинна суть свободи слова і відповідальності, стандартів журналістської творчості, які забезпечуються високим рівнем історичних, філософських, політологічних, журналістських знань, патріотизмом, громадянською позицією, авторитетом аргументів, доказів, людино-націоцентричною енергією.

Дуже важливо розрізняти поняття «знати» і «розуміти», щоб не тиражувати будь-яку маніпулятивну інформацію. «Наші журналісти повинні розуміти, що крім кількісних стандартів (дали одну точку зору, то зобов'язані дати й другу), мають бути ще якісні стандарти, зокрема щодо вибору авторитетного представника певної думки. У нас про це часто забувають. Далеко не кожна думка має бути проголошена в суспільному просторі, тим паче, якщо вона спонукає до повалення конституційного ладу в країні. Не обов'язково надавати ефір кожному бандитові чи засланцю іншої держави, які виконують тут спецоперацію. Або давати, але супроводжувати їхні вислови глибокими поясненнями та передісторією» (Кулаков, 2014).

Свобода слова як категорія філософії й журналістики є головним підґрунтям повноцінного функціонування засобів масової інформації і дотримання стандартів журналістської творчості, завдяки яким аудиторія має можливість отримати правдиву, всебічно проа-

налізовану, соціально важливу інформацію про реальні факти, події, явища. Журналістська творчість поєднує в собі свободу слова, усвідомлену необхідність і відповідальність за зміст писемного, усного слова і телевізійного зображення.

Свобода вільного висловлювання думки — один із найважливіших чинників свободи засобів масової інформації, свободи творчості журналіста. Свобода і відповідальність журналіста реалізуються завдяки таким стандартам, як інтелектуальна компетентність, чесність, неупередженість, достовірність, точність, правдивість. Адже Правда, як зазначав Григорій Сковорода, основа успішного розвитку морального суспільства. Тарас Шевченко вірив в особливу місію українського Слова, яке, народившись від Правди, вселиться в людські душі, освітить їх світлом істини, національним духом, загальнолюдською любов'ю.

«Не може при добрі той жить, // Хто хоче злу й добру служити. // Бо хтівши догодить обом, // Він швидко стане зла рабом». Ці слова Івана Франка безпосередньо стосуються журналістської творчості. Особливо зросла їхня актуальність у нинішніх умовах гібридної агресії Росії проти України, складовою частиною якої є інформаційно-психологічна війна. Щоб ЗМІ України під час російсько-української війни виконували свою місію служіння суспільству, місію національного і загальнолюдського Добротворення, то потрібно засівати у людські серця і розум зерна історичної і сучасної правди, адже історія — це самосприйняття і самоусвідомлення себе серед інших, це — самовираження нації. На жаль, ще немає підстав констатувати, що свобода слова в Україні стала потрібною передумовою прискорення духовної інформаційної мобільності українців. Десятки засобів масової інформації в Україні, та й поза її межами, особливо в Росії, мають алергію до всього українського — народу, його історії, мови, культури, літератури, мистецтва, незалежності, майбутнього.

Висновки

Свобода слова як основа свободи взагалі, гарант розвитку українського демократичного суспільства не повинна залежати від випадковостей, тимчасових чинників, особистих уподобань і уявлень. Вона має ґрунтуватися на засадах філософії україноцентризму. Також треба розуміти, що стандарти журналістської творчості, майстерності — це не безликість, безкрилість, адже український журналіст не якась планетарна істота, безнаціональне створіння, що у нього немає Батьківщини, що він без роду-племени. В умовах російської агресії в українського журналіста мають органічно поєднуватися національно-громадянські й професійні якості.

Свобода слова і стандарти журналістської творчості не повинні бути інструментом маніпуляції суспільною свідомістю в інтересах агресора. У кожного журналіста має бути морально-етична, націо-

нально-патріотична межа: коли він перестає бути журналістом і починає бути свідомим громадянином. Ось тоді він повинен зупинити ефір і сказати гостю: свобода слова — це не свобода лиття бруду на українськість, це не всюдозволеність. Свобода слова, стандарти журналістської професії — це активна громадянська позиція, це — правда, це — професіоналізм, які журналіст реалізує на засадах україноцентризму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовканич, С. (2001). Соціогуманістичний імператив тисячоліття: права і людини, і нації. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*, 21, 44-57.
2. Волошина, Л. (2019, 13-14 вересня). Справа не в питаннях... Українська журналістика почнеться з того, що професійний цех припинить видавати шоу за аналітику, а запрошену масовку за людей, чия думка є вкрай важливою для суспільства. *День*.
3. Горбулін, В. (2016а, 25 березня — 1 квітня). Гібридна війна: все тільки починається... *Дзеркало тижня*.
4. Горбулін, В. (2016б, 26 лютого). Тези до другої річниці російської агресії проти України. *Українська правда*. Взято з <https://forum.pravda.com.ua/index.php?topic=907290.5>.
5. Горбулін, В. (2016с, 27 серпня — 2 вересня). Хитромудра невизначеність нового світопорядку. *Дзеркало тижня*.
6. Грабовський, С. (2015, 4-5 вересня). Не «баланс», а об'єктивність. *День*.
7. Жулинський, М. (2019, 1-7 серпня). «А на москалів не вважайте...»: Російська мова як інструмент мовно-культурної та політичної експансії. *Слово Просвіти*.
8. Капелюшний, А. О. (Уклад.). (2004). *Енциклопедія афоризмів і крилатих фраз: «Журналістика — це спосіб життя»*. Львів: ПАІС.
9. Карпенко, В. О. (2006). Інформаційна політика та безпека. Київ: Нора-Друк.
10. *Конституція України*. (1997). Київ: Преса України.
11. Кулаков, А. (2014, 18-19 квітня). Надання ефіру злочинцям — безвідповідально і злочинно. *День*.
12. Лизанчук, В. (2015). *Психологія мас-медіа*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка.
13. Лизанчук, В. (2016, 15-21 грудня). Україноцентризм і стандарти журналістської професії. *Слово Просвіти*.
14. Лизанчук, В. (2017а, 9-15 листопада). Головна гуманітарна зброя. *Слово Просвіти*.
15. Лизанчук, В. (2017б). *Інформаційна безпека України: теорія і практика*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка.
16. Лизанчук, В. (2017с, 18-24 травня). Якою має бути головна світоглядна платформа української журналістики?! *Слово Просвіти*.
17. Лизанчук, В. (2018, 18 липня). Диявол входить голкою, а роздувається горою. *Слово Просвіти*.

18. Лубчак, В. (2016, 24-25 червня). «Чи вистоять інформаційні bastiони»? *День*.
19. Маринович, М. (2017). Криза постмодерної релятивності та етичний вимір. *Патріархат*, 6, 11-13.
20. Михайлин, І. Л. (2008). *Журналістика як всесвіт: Вибрані медіадослідження*. Харків: Прапор.
21. Михайлин, І.Л. (Уклад.). (2013). *Журналістика: Словник-довідник*. Київ: Академвидав.
22. Огризко, В. (2015, 11 серпня). Російська інформаційно-пропагандистська війна: деякі методи та форми протидії. *День*.
23. Татарин, М. (2017). Спокуса класицизму: привабливість постправди. *Патріархат*, 6, 3-7.
24. Тимошик, М. (2014, 7-8 листопада). Стандарти українського журналіста. *День*.
25. Торба, В. (2016, 7-8 жовтня). Росія — це вічний сусід і вічний ворог. *День*.
26. Siebert, F., Peterson, T. & Schramm, V. (1963). *Four theories of the press*. Urbana: University of Illinois press.

REFERENCE

1. Horbulin, V. (2016a, March 25 — April 1). Hibrudna viina: vse tilky pochynaietsia... [Hybrid war: it's just getting started...]. *Dzerkalo tyzhnia* [in Ukrainian].
2. Horbulin, V. (2016b, February 26). Tezy do druhoi richnytsi rosiiskoi ahresii proty Ukrainy [Abstracts on the second anniversary of Russian aggression against Ukraine]. *Ukrainska pravda*. Retrieved from <https://forum.ppravda.com.ua/index.php?topic=907290.5> [in Ukrainian].
3. Horbulin, V. (2016c, August 27 — September 2). Khytromudra nevyznachenist novoho svitoporiadku [The intricate uncertainty of the new world order]. *Dzerkalo tyzhnia* [in Ukrainian].
4. Hrabovskiy, S. (2015, September 4-5). Ne «balans», a obiektyvnist [Not balance, but objectivity]. *Den* [in Ukrainian].
5. Kapeliushnyi, A.O. (Comp). (2004). *Entsyklopediia aforyzmiv i krylatykh fraz «Zhurnalistyka — tse sposib zhyttia» [Encyclopedia of aphorisms and catchphrases: «Journalism is a way of life»*. Lviv: PAIS [in Ukrainian].
6. Karpenko, V.O. (2006). *Informatsiina polityka ta bezpeka [Information policy and security]*. Kyiv: Nora-Druk [in Ukrainian].
7. *Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine]*. (1997). Kyiv: Presa Ukrainy [in Ukrainian].
8. Kulakov, A. (2014, April 18-19). Nadannia efiru zlochynsiam — bezvidpovidalno i zlochynno [Providing air to criminals is irresponsible and criminal]. *Den* [in Ukrainian].
9. Lubchak, V. (2016, June 24-25). «Chy vystoiat informatsiini bastiony»? [Will Information Bastions Stand?]. *Den* [in Ukrainian].
10. Lyzanchuk, V. (2015). *Psykhohohiia mas-media [Psychology of mass media]*. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].

11. Lyzanchuk, V. (2016, December 15-21). Ukrainotsentryzm i standarty zhurnalistskoi profesii [Ukrainian centrism and standards of the journalistic profession]. *Slovo Prosvity* [in Ukrainian].
12. Lyzanchuk, V. (2017a, November 9-15). Holovna humanitarna zbroia [The main humanitarian weapon]. *Slovo Prosvity* [in Ukrainian].
13. Lyzanchuk, V. (2017b). *Informatsiina bezpeka Ukrainy: teoriia i praktyka [Information security of Ukraine: theory and practice]*. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
14. Lyzanchuk, V. (2017c, May 18-24). Yakoiu maie buty holovna svitohliadna platforma ukraïnskoi zhurnalistyky?! [What should be the main outlook platform for Ukrainian journalism?!]. *Slovo Prosvity* [in Ukrainian].
15. Lyzanchuk, V. (2018, July 18). Dyiavol vkhodyt holkoïu, a rozduvaietsia horoïu [The devil enters the needle and inflates the mountain]. *Slovo Prosvity* [in Ukrainian].
16. Marynovych, M. (2017). Kryza postmodernoï reliatyvnosti ta etychnyi vymir [The crisis of postmodern relativity and ethical dimension]. *Patriarkhat*, 6, 11-13 [in Ukrainian].
17. Mykhailyn, I.L. (2008). *Zhurnalistyka yak vsesvit: Vybrani mediadoslidzhennia [Journalism as the Universe: Selected Media Studies]*. Kharkiv: Prapor [in Ukrainian].
18. Mykhailyn, I.L. (2013). *Zhurnalistyka: Slovnyk-dovidnyk [Journalism: Directory Dictionary]*. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
19. Ohryzko, V. (2015, August 11). Rosiiska informatsiino-propahandystsko viina: deiaki metody ta formy protydii [The Russian propaganda war: some methods and forms of counteraction]. *Den* [in Ukrainian].
20. Siebert, F., Peterson, T. & Schramm, V. (1963). *Four theories of the press*. Urbana: University of Illinois press [in English].
21. Tataryn, M. (2017). Spokusa klasytsyzmu: pryvabyvist postpravdy [The temptation of classicism: the appeal of post-truth]. *Patriarkhat*, 6, 3-7 [in Ukrainian].
22. Torba, V. (2016, October 7-8). Rosiia — tse vichnyi susid i vichnyi voroh [Russia is an eternal neighbor and an eternal enemy]. *Den*.
23. Tymoshyk, M. (2014, November 7-8). Standarty ukraïnskoho zhurnalista [Standards of the Ukrainian journalist]. *Den* [in Ukrainian].
24. Voloshyna, L. (2019, September 13-14). Sprava ne v pytanniakh... Ukraïnska zhurnalistyka pochnetsia z toho, shcho profesiïnyi tsekh prypynyt vydavaty shou za analityku, a zaproshenu masovku za liudei, chya dumka ye vkrai vazhlyvoïu dlia suspilstva [It is not a matter of... Ukrainian journalism will start with the fact that the professional shop will cease to broadcast shows for analytics, but the invited extras for people whose opinion is very important for society]. *Den* [in Ukrainian].
25. Vovkanych, S. (2001). Sotsiohumanistychnyi imperatyv tysiacholittia: prava i liudyny, i natsii [The Millennium Sociohuman Imperative: Human and National Rights]. *Visnyk of the Lviv University. Series Journalism*, 21, 44-57 [in Ukrainian].
26. Zhulynskiy, M. (2019, August 1-7). «A na moskaliv ne vvazhaite...»: Rosiiska mova yak instrument movno-kulturnoi ta politychnoi ekspansii [«Do not count on Muscovites ...»: Russian as a tool for linguistic, cultural and political expansion]. *Slovo Prosvity* [in Ukrainian].